

MARIAN VÁROSS: ZOMREL NIKOLAJ O. LOSSKIJ

Dňa 24. januára 1965 zomrel v Sainte Genevieve de Bois pri Paríži aj u nás známy ruský filozof Nikolaj Onufrievič Losskij vo vysokom veku 95 rokov. Začiatkom dvadsiatych rokov odišiel zo Sovietskeho zväzu a ako emigrant sa najprv usadil v Prahe, v rokoch 1942-1945 bol profesorom filozofie na bratislavskej univerzite, potom žil vo Francúzsku s občasnými pobytmi v Spojených štátoch amerických.

Losskij pôvodne študoval prírodné vedy, potom filozofiu. Záujem o otázky filozofie prírodných vied a o gnozeologické problémy spájal s tendenciami, ktoré prinášala filozofická tvorba ruských idealistov, najmä Solovjova a Berd'ajeva. V Losského filozofickom systéme, ktorý sám nazýval intuitivizmom, existujú dve myšlienkové vrstvy. Do prvej z nich možno klásť jeho gnozeológiu a logiku, do druhej ontológiu, etiku a estetiku, a najmä otázky náboženstva, ktoré boli v centre jeho ideologickej práce.

Rozborom najtypickejších noetických koncepcií v novovekej filozofii dospel Losskij k predpokladu, že len teória bezprostredného poznania je schopná vyhnúť sa známym ťažkostiam v riešení vzťahu subjekt – objekt. Kritikou empirizmu, racionalizmu a čiastočným využitím filozofie Bergsonovej a amerického neorealizmu došiel k svojmu noetickému pojmu intuície; rozumie ním schopnosť poznávajúceho subjektu vnímať daný objekt ako taký, v „origináli“. Odmietal teórie, ktoré považovali vonkajší objekt osebe za nepoznatel'ný, prípadne poznateľný len v podobe zmyslových dát. I keď uznával fyziologicko-zmyslové procesy v poznávacom akte, tvrdil, že ľudské vedomie, zameriavajúce sa pri vnímaní na určitý predmet, „objíma“ skutočný objekt s jeho reálnymi priestorovými danosťami; preto tu vraj ide o prítomnosť skutočného, originálneho objektu vo vedomí.

Losskij rozoznáva tri druhy intuície. Popri tzv. zmyslovej intuícii (čiže bezprostrednom zmyslovom vnímaní reality) a popri tzv. intelektuálnej intuícii (čiže schopnosti predstáv a myslenia) hovorí aj o existencii tzv. mystickej intuície, ktorou je vraj subjekt schopný bezprostredne poznávať nadzmyslový, transcendentný svet. Keď Losskij vo svojej noetike odstránil sprostredkujúci článok zmyslových dát a rehabilitoval vlastne naivnú predstavu o možnosti priameho, bezprostredného dotyku medzi subjektom a objektom, malo to svoju hĺbkovú príčinu práve v snahe nájsť gnozeologický argument pre možnosť teozofického svetonázoru.

Vo svojej ontológii nadväzoval Losskij na Leibnizovu monadológiu. Veril, že skutočnosť sa skladá z množstva tzv. substanciálnych činiteľov, ktoré sú kvalitatívne bohato hierarchizované. Takýmto činiteľom bol podľa Losského nielen atóm a molekula, ale aj ľudský subjekt – duša, anjeli a tiež boh ako činiteľ stvoriteľský, organizujúci a zákonodarný. Pre moderného čitateľa bolo nepochopiteľné stretávať sa v Losského spisoch s personifikovanými náboženskými predstavami, ktorými zaľudňoval svoje kráľovstvo božie a ktoré vyhlasoval za neomylné fakty, poznané a poznateľné mystickou intuíciou.

Losského teologizmus mal, prirodzene, veľmi žičlivý ohlas medzi teológmi a nábožensky orientovanými filozofmi, i keď sám Losskij odmietal iné ako filozoficko-teozofické, napr. cirkevnické interpretovanie svojej ontológie, ktorú dakedy nazýval ideálrealistickým pluralizmom.

Ak odhliadneme od tých partií Losského filozofickej sústavy, ktoré boli motivované príliš silne zažitou tradíciou ruského pravoslavia, zostáva tu jeho nie nezaujímavá produkcia v oblasti noetiky a logiky, vychádzajúca z podnetov a kritérií prírodovedných a z dobrej znalosti dejín filozofie. V gnozeologicko-metodologickej problematike nachodíme u Losského nielen nadväzovanie na veľké systémy novovekej filozofie, ale aj obdobné problémy, aké riešili B. Russell, G. E. Moore, S. Alexander a ďalší, ktorými sa inšpiroval, ale ktorých aj sústavne teoreticky kritizoval.

Keď prišiel 72 ročný Losskij na Slovensko, mal už svoje základné diela za sebou (*Základy intuitivizmu, Logika, Hmota, intuícia a život, Svet ako organický celok, Úvod do filozofie* a iné). V Bratislave napísal a po slovensky knižne uverejnil *Podmienky dokonalého dobra* (1944), *Absolútne kritérium pravdy* (1946) a niekoľko menších štúdií, ktoré boli vlastne ďalším rozvádzaním jeho už prv uverejnených myšlienok. V *Podmienkach dokonalého dobra* aplikoval svoju náboženskú filozofiu na problémy etiky, v *Absolútnom kritériu pravdy* chcel dokázať možnosť absolútnej noetickej evidencie, vyplývajúcej z jeho poňatia intuície. I keď tieto spisy našli na Slovensku aj svojich prívržencov a propagátorov, oveľa podstatnejšia bola kritická reakcia, s ktorou sa stretli u vedecky a materialisticky orientovaných filozofov a študentov. Vtedajšie teoretické vyrovnávanie sa s Losským, odohrávajúce sa pri viacerých príležitostiach aj polemickou formou, prispelo k „triedeniu duchov“ a k oživeniu a znáročneniu filozofického myslenia a tvorby u nás.

Pri príležitosti tohto nekrológu sa vynára aj spomienka na Losského ako na jemného človeka a taktného vysokoškolského učiteľa, ktorý si získaval úctu svojimi vzácnymi ľudskými kvalitami. Naproti tomu v Losskom ako mysliteľovi sa zosobňovala tradícia ruského predrevolučného idealizmu a náboženskej filozofie síce so snahou o kompromis s modernou filozofiou prírodných vied, ale s určujúcou a obmedzujúcou prevahou idealistických a mystických črt.